

De naam 'Herwonnen Levenskracht' zal bij velen in ons heemgebied wel een belletje doen rinkelen. De stichting bestaat al lange tijd en de meesten onder ons zullen ergens die naam wel eens gehoord hebben. Herwonnen Levenskracht en tuberculose worden meestal in één adem genoemd. In oktober viert de afdeling Budel van de zich nu noemende Stichting Hernieuwde Levenskracht het 60-jarig bestaan; reden om eens op zoek te gaan naar de ontstaansgeschiedenis van deze stichting en van de werkzaamheden van de vele vrijwilligers gedurende deze lange reeks van jaren.

Tuberculose

In de negentiende eeuw en in de eerste decennia van de twintigste eeuw was tuberculose volksziekte nummer één in de westerse wereld, het was een zeer gevreesde infectieziekte. Er rustte een zelfde soort taboe op als in de latere jaren op kanker. Men sprak het woord tuberculose niet graag uit en kortte het vaak af tot 'tbc' of 'tb'. Oudere benamingen voor tuberculose zijn 'tering' en bij snel verlopende gevallen 'vliegende tering'.

Tuberculose dankt haar naam aan de knobbeltjes (tuberkels) die op verschillende plaatsen in het lichaam ontstaan. In principe kunnen alle organen door de tbc-bacterie worden aangetast, maar de meest bekende vorm is de longtuberculose. Welk organisme de ziekte verwekte wist men lange tijd niet. De Duitse arts en bacterioloog Robert Koch ontdekte in 1882 de bacterie 'mycobacterium tuberculosis', de veroorzaker van tuberculose. Koch heeft voor deze ontdekking in 1905 de Nobelprijs ontvangen. De ontdekkingsdag van de tuberculose-bacterie, 24 maart, is tevens wereldtuberculoseday.

Ontdekkingen

Intussen had men ook al ontdekt dat tuberculose bij koeien ook besmettelijk was voor mensen. Dat gebeurde door het drinken van melk van zieke koeien. Door pasteurisatie van de melk, een uitvinding van Louis Pasteur waarbij de melk kortdurend verhit wordt, werd snelle verzuring van de melk voorkomen. Dit heeft een grote rol gespeeld bij het terugdringen van dit soort besmetting bij tuberculose. Om verspreiding van tuberculose te voorkomen was het van belang de ziekte in een vroeg stadium op te sporen. De Franse arts Charles Mantoux beschreef in 1908 een proef die ook heden nog dient om aan te tonen of iemand ooit in zijn leven een infectie met tuberculose heeft doorgemaakt: de reactie van Mantoux. Velen van ons zullen zich de 'krasjes' van vroeger nog wel herinneren.

Een andere grote stap in de tuberculosebestrijding was ook de ontdekking van de röntgenstralen in 1895 door Wilhelm Konrad von Röntgen en daarmee later de komst van het röntgenapparaat: men kon de mens toen 'doorlichten' met röntgenstralen. Tot enkele decennia geleden werd in Nederland de bevolking onderzocht op

tuberculose: volwassenen werden 'doorgelicht' en schoolkinderen kregen 'krasjes'. In 1974 zijn deze tbc-bevolkingsonderzoeken gestaakt.

Sanatorium

Met al deze ontdekkingen was echter nog geen ideaal en afdoend medicijn tegen tuberculose gevonden. Het duurde nog tot de jaren veertig tot een werkzaam antibioticum beschikbaar was. Vóór de Tweede Wereldoorlog was tuberculose een vaak fataal verlopende, nauwelijks behandelbare ziekte. Toch was niet iedere patiënt ten dode opgeschreven. Het liefst stuurde de dokter een tuberculosepatiënt naar een sanatorium. De behandeling bestond voornamelijk uit rust, gezond voedsel en kuren in 'gezonde lucht' en zonlicht, op de Veluwe of aan zee, of in het hooggebergte, bv. in Davos. Niet iedereen kon naar het voor toen verre Zwitserland; bovendien ontbrak het de mensen aan financiële middelen. Maar ook in de directe omgeving was veel mogelijk. Patiënten die thuis bleven lagen aan huis buiten in een soort tent met de rug naar de wind en het gezicht naar de zon. Later werden ook in Nederland diverse sanatoria gebouwd. Voor Brabanders was sanatorium 'De Klokkenberg' in Breda een begrip; in Limburg kende iedereen 'Hornerheide' in Horn. Opname in een sanatorium hielp de patiënt door de ziekte heen, maar het belangrijkste voordeel was toch dat de omgeving niet besmet kon worden. Het verblijf in het sanatorium nam langetijd in beslag en soms meerdere jaren duren. Ver van huis lag men in een vreemde stad in een ziekenhuisbed; menige zieke was nog nooit zo ver van huis geweest en kampte naast het ziek zijn ook met heimwee. Eén maal per week mocht men twee personen bezoek ontvangen. Voor het thuisfront was dat in die tijd een hele onderneming en bovendien had een gewone werkman geen auto. Dus moest men reizen per fiets en met het openbaar vervoer: eerst met de bus, dan met de trein en weer met de bus. Het gereis nam heel wat tijd in beslag, men was de hele

*Hoofdingang van sanatorium "De Klokkenberg" te Breda
(prentbriefkaart; collectie zuster Josepho, Veghel).*

zondag van huis om één uur op bezoek te zijn. Gezinsleden gingen op toerbeurt de zieke opzoeken. Bovendien kon een arbeidersgezin de reiskosten maar moeilijk opbrengen van een klein weeksalaris. Vandaar dat in die gezinnen de steun van 'Herwonnen Levenskracht' meer dan welkom was. Het verdere contact tussen zieke en thuis geschiedde per post: er gingen heel wat brieven en postpakketjes heen en weer. Briefwisseling was een welkome afleiding.

In het sanatorium waren ook aparte afdelingen waar de genezen, maar nog zwakke patiënt, weer kon aansterken voordat die naar huis kon en weer moest deelnemen aan het werkzame en sociale leven.

Bestrijding

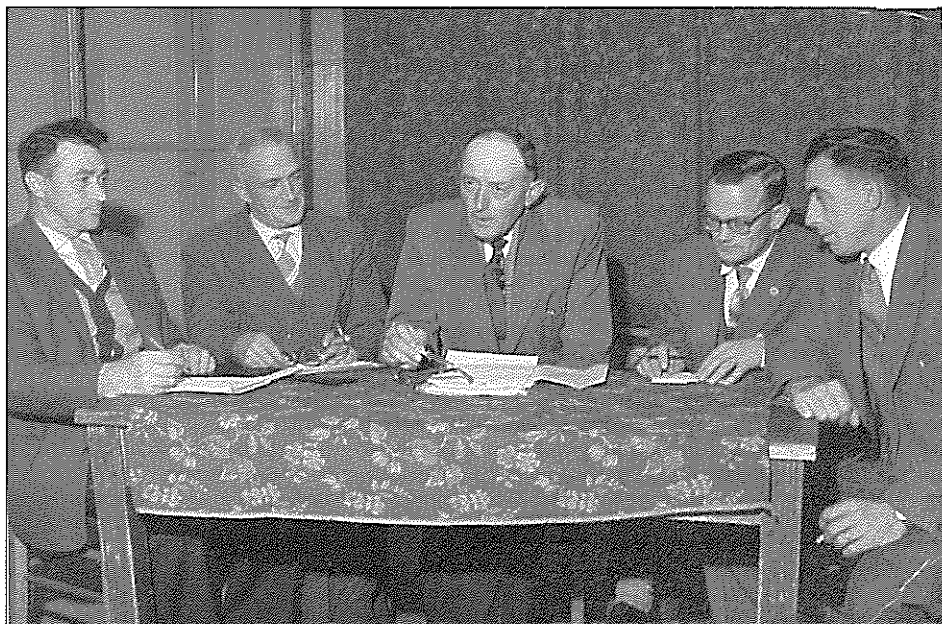
De bestrijding van tuberculose ging in de westerse wereld hand in hand met grote sociale bewegingen. Na de eerste wereldoorlog ging ook de overheid zich intensiever met de tuberculosebestrijding bemoeien. Men verwachtte dat door betere leefomstandigheden tuberculose veel minder kans zou krijgen. Dat kwam in Nederland bijvoorbeeld tot uiting in de woningwet van 1901, waarin minimeisen aan een woning werden gesteld. Ook sociale voorzieningen werden beter: met een beter inkomen konden mensen zich beter voeden en een betere afweer tegen infecties ontwikkelen. Dat alles droeg bij aan het terugdringen van tuberculose en andere ziektes. In de westerse wereld is tuberculose verdrongen, maar de wereldstrijd is nog niet gestreden. In armere delen van de wereld komt de ziekte nog steeds voor en treft daar vooral de arme mensen met verminderde weerstand.

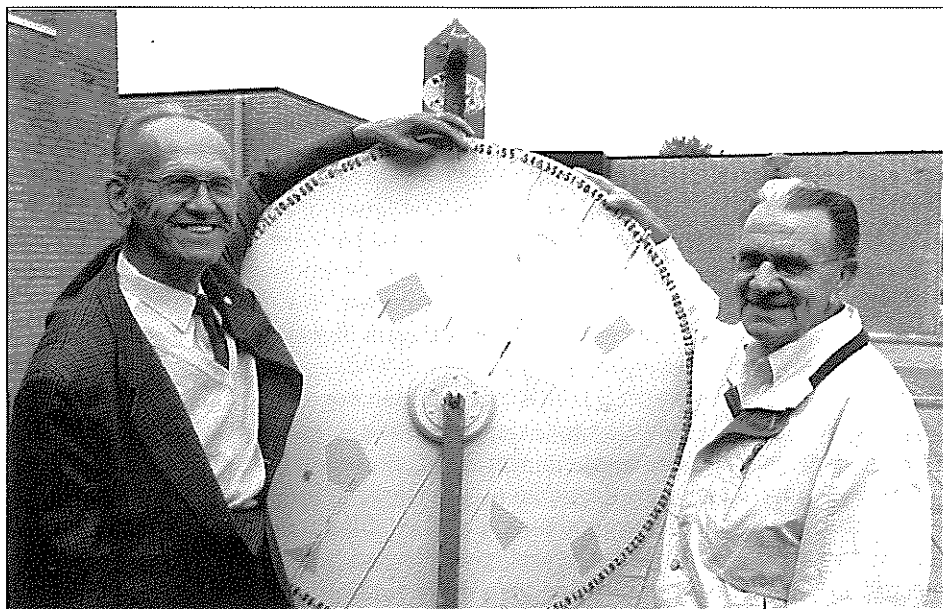
*Het patiëntencomplex van sanatorium "De Klokenberg" te Breda
(prentbriefkaart; collectie zuster Josepho, Veghel).*

Herwonnen Levenskracht (HL)

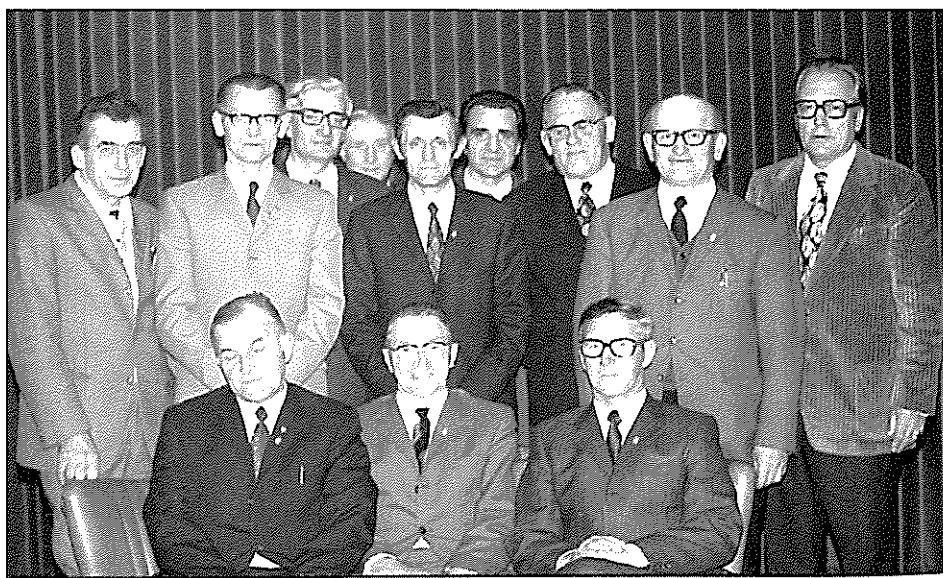
Voor arbeidersgezinnen bracht tbc-besmetting ook een financieel probleem mee. Het hele of gedeeltelijke inkomen viel weg en mede daardoor was er vaak weinig hoop op een weg naar genezing. In 1906 werd in Amsterdam de "Amsterdamsche Vereeniging tot Bestrijding der Tuberculose" opgericht. In navolging daarvan en op initiatief van de Katholieke Arbeiders Beweging (KAB) werd in 1913 de RK Vereeniging tot Bestrijding van Tuberculose 'Herwonnen Levenskracht' opgericht. Het was een landelijke organisatie die zich het lot van de tuberculoselijders aantrok. De vereniging propageerde een gezonde levenswijze en gaf brochures uit en opvoedende posters met waarschuwende opschriften als 'Niet spuwen' en 'Zoen uw kind nooit op den mond!'. Wijkverpleegsters van de consultatiebureaus zochten de tbc-lijders thuis op en gaven voorlichting. Op kosten van Herwonnen Levenskracht werden de zieken naar een sanatorium gezonden of eventueel thuis verpleegd. Onder de KAB ressorteerde ook verzekeringsmaatschappij 'Concordia' die diverse sanatoria en herstellingsoorden financierde. Verdere geldmiddelen kwamen uit bijdragen van de aangesloten arbeiders die iedere maand één stuiver aan contributie afdroegen. In 1919 kwam op initiatief van 'Herwonnen Levenskracht' het katholieke sanatorium 'Berg en Bosch' tot stand. Dit was eerst gevestigd in Apeldoorn, maar verhuisde in 1933 naar de bossen bij Bilthoven. Dit sanatorium was vooral gericht op ernstige gevallen van tbc; er werd ook veel onderzoek verricht. In die tijd stierven per jaar van de 100.000 inwoners nog 135 Nederlanders aan tuberculose.

Bestuur Herwonnen Levenskracht afd. Budel, 1960, v.l.n.r.: Sjef Rijnders (1902-1995), Willem Staals (1906-1970), Pierre van Meijl (1910-1960), Toon van Kessel (1923-1989) en Jan Mennen (1925-1999); (collectie M. Peerlings-van Meijl, Budel; foto Walravens, Budel).

Twee gouden jubilarissen uit 1996, Nol Martens (li) en Pierre Umans (re) met het oude Rad van Avontuur (collectie P. Umans, Budel).

Viering 25-jarig bestaan in 1971: achteraan v.l.n.r.: Jan Mennen, Driek Martens, Sjef Lamers, H. Fonteyn, Gradje Teeuwen, Pierre Umans, Tinus Verbakel, Teun Damen en een afgevaardigde van kring Eindhoven; vooraan v.l.n.r.: Driek Mennen, Sjef Rijnders en Sjang Vlassak (collectie Tinie Vlassak, Budel).

Afdeling Budel

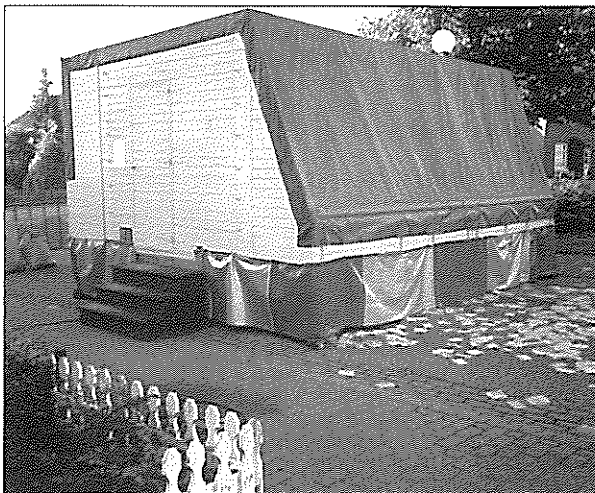
In de jaren voor de Tweede Wereldoorlog trok men zich ook in Budel het lot aan van de plaatselijk tuberculoselijders. De Jonge Middenstand stond op kermissen met de 'tbc-tent': kermisgangers konden hun geluk beproeven met een draai aan het Rad van Avontuur en daarmee prijzen winnen. Meedoen aan dit spel kostte een dubbeltje, dat was voor die tijd een heel bedrag. De armoede in de met tbc getroffen gezinnen was groot; de financiële hulp van Herwonnen Levenskracht was een bittere noodzaak. Met de kermisopbrengsten kon men het leed een beetje verzachten.

De Tweede Wereldoorlog maakte een einde aan de ondersteunende activiteiten; bovendien werden er geen kermissen gehouden. Na de oorlog werden de werkzaamheden ten behoeve van de tbc-strijd weer hervat. Op 4 oktober 1946 werd door de Jonge Werkman (de jongerenbond van de KAB) en de Middenstand van Budel de 'Herwonnen Levenskracht Budel' opgericht. Men begon opnieuw met de bekende kermisacties en verder werden collectes gehouden, organiseerde men loterijen en kienavonden en de bekende speldjesacties. Ook andere verenigingen doneerden financiële opbrengsten aan Herwonnen Levenskracht, bv. de tbc-wedvluchten van de plaatselijke postduivenvereniging, de Zinkfabriek, plaatselijke verenigingen die belangeloos een toneel- of gezelligheidsavond organiseren, middenstanders die prijzen beschikbaar stellen, de vele donateurs en niet te vergeten de Duitse militairen van Legerplaats Budel: zij steunden niet alleen financieel, maar boden ook daadwerkelijke hulp. De soldaten staken de handen uit de mouwen wanneer dat nodig was.

Twee ziekenbezoeksters onderweg met een fruitschaal, links Fien Mennen-Nix en rechts Leen Compen-Noten; foto circa 1995 (collectie HL, Budel).

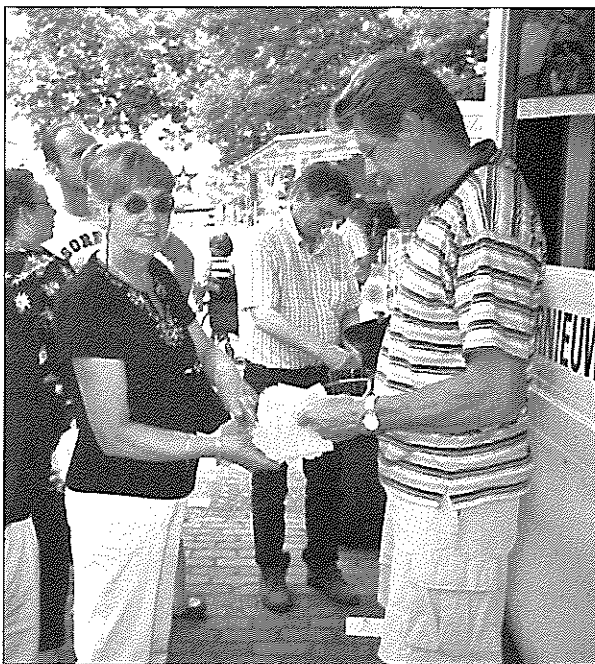
Een nieuwe taak en een nieuwe naam, maar wat gebleven is, is de 'tbc-tent', de eigen kermisattractie van 'Hernieuwde Levenskracht'. Het 'Rad van Avontuur' van vroeger is vervangen door enveloppenverkoop. Het is een attractie waar het gelukkig altijd druk is; dat geeft aan dat dit vrijwilligerswerk wordt gewaardeerd. In 2004 was de oude tbc-tent versleten en werd deze vervangen door een nieuwe wagen. De kermis van Budel, Budel-Schoot, Budel-Dorplein en Gastel worden traditiegetrouw geopend in de tbc-tent: de burgemeester koopt er dan de eerste enveloppen.

Sluiting van de oude tbc-tent op de Gastelse kermis op dinsdag 23 september 2003; in 2004 wordt een nieuwe wagen in gebruik genomen (collectie HL, Budel).

Feest

De Stichting Hernieuwde Levenskracht herdenkt in oktober dat de voorloper zestig jaar geleden werd opgericht. Het diamanten jubileum zal op zaterdag 7 en zondag 8 oktober a.s. groots gevierd worden met een jubileumviering en een receptie. Dan worden ook de jubilarissen gehuldigd die zich in een lange reeks van jaren belangeloos en met veel toewijding hebben ingezet. In het algemeen voert Hernieuwde Levenskracht de eigen acties in stilte, maar op deze twee feestdagen treden ze duidelijk naar buiten: want met zoveel vrijwilligers

Enveloppenverkoop op de kermis te Budel-Schoot, juli 2006 (foto A. Staats-Jacobi, Soerendonk).

Opening van de Budelse kermis op zaterdag 30 augustus 2003 door de Cranendonckse burgemeester B. Meinema in de tbc-tent van Hernieuwde Levenskracht (collectie HL, Budel).

Nieuwe taak – Nieuwe naam

Met het uitbannen van de tuberculose kwam eind zestiger jaren ook een einde aan de oorspronkelijke doelstelling van Herwonnen Levenskracht. De nationale organisatie werd in 1980 opgeheven; maar veel plaatselijke afdelingen werkten door, zo ook de afdeling Budel. Men zocht naar een nieuwe taak en een nieuwe naam. In regio De Kempen kozen de diverse afdelingen voor de naam 'Nieuwe Levenskracht'. De afdeling Budel wilde echter niet tornen aan de oude afkorting 'HL'; men koos hier voor de naam 'Hernieuwde Levenskracht'. Verder zocht en vond men een nieuwe taak: zorg voor het welzijn en het bezoeken van de plaatselijke zieken en gehandicapten en het organiseren van diverse activiteiten voor deze doelgroep. Vrijwel dagelijks zijn de vrijwilligers van Hernieuwde Levenskracht met grote inzet en met veel toewijding op pad voor een bezoek aan een zieke, gehandicapte of eenzame medemens; men wil deze mensen laten merken dat ze erbij horen en door de gemeenschap niet worden vergeten. Naast deze ziekenbezoeken worden er ook kienavonden gehouden in Huize Mariënburcht, zijn er dagtochten, gaan de gehandicapten mee op verrassingsreis en wordt de Nationale Ziekendag georganiseerd. De financiële middelen worden verkregen door de aloude enveloppenacties op de diverse kermissen en door vele donaties.

De afdeling Budel beschikt over een groot aantal vrijwilligers en is actief in de kernen Budel, Budel-Schoot, Budel-Dorplein en Gastel. Verder werkt men samen met andere Budelse verenigingen, zoals de Zonnebloem, de Klimroos en het Rode Kruis.

Het bestuur van Hernieuwde Levenskracht anno 2006: achteraan van links naar rechts: Toon Lammers, Lies van Distel, Gonnie van Leuken, Maria de Haas. Vooraan van links naar rechts : Karin Derks, Harrie van Moorsel, Frans Claes, Mary van Steenbergen, Frits Teeuwen (collectie HL, Budel).

mag men als vereniging terecht trots en blij zijn. Vrijwilligers die zich op allerlei manieren inzetten voor de zieke, bejaarde en gehandicapte medemens: Hernieuwde Levenskracht is een gezonde vereniging.

Noten

1. Diverse knipsels uit het archief van Hernieuwde Levenskracht-Budel.
2. Mondelinge informatie van het bestuur van Hernieuwde Levenskracht-Budel.
3. De afbeeldingen van sanatorium "De Klokkenberg" van zuster Josepho uit Veghel zijn verkregen dankzij de welwillende medewerking van mevrouw L. van Oers-Adams, Soerendonk.
4. Met dank aan Toon Lammers en Pierre Umans, Budel.

Annie Staals-Jacobi

Miet Verduijn-Guns tijdens ons eerste gesprek, Heeze 19 augustus 2006 (foto door de auteur, uit wiens collectie ook de andere afbeeldingen afkomstig zijn, tenzij anders vermeld).